

La formació professional com a element clau per a la societat del futur

Joan Estaràs Fernández

Àngels Molino Roca

Antoni Mulet Covas

Cristina Sorell Adrover

Consuelo Verdejo Rodríguez

RESUM

Aquest article pretén evidenciar la necessitat d'una formació professional nova en la seva concepció i aplicació. A més d'algunes dades significatives, aporta l'opinió sobre alguns temes clau. Especialment, la relació del teixit productiu amb les necessitats d'una organització de la formació professional diferent per a una època diferent, al servei de les persones, l'economia i la societat en general.

RESUMEN

Este artículo pretende evidenciar la necesidad de una formación profesional nueva en su concepción y aplicación. Además de algunos datos significativos, aporta la opinión sobre algunos temas clave. Especialmente, la relación del tejido productivo con las necesidades de una organización de la formación profesional diferente para una época diferente, al servicio de las personas, la economía y la sociedad en general.

Introducció

Els canvis que s'han produït en el sistema formatiu de les Illes Balears, des de l'any 1990 han estat significatius, encara que no sempre sembli així.

El dispositiu en forma de xarxa de centres de la formació professional del sistema educatiu ha crescut de forma significativa, igual que el nombre de professorat i, en conseqüència, l'oferta de cicles formatius de grau mitjà i de grau superior.

Per una altra banda, la formació professional per a l'ocupació també tendeix a facilitar als usuaris una qualificació en el marc del sistema nacional de qualificacions. Encara que, en el període analitzat, la quantitat de formació generada en el marc de la Llei de qualificacions i formació professional de 2002 en aquest subsistema de formació ha estat residual en el global de l'oferta, en el futur aquesta opció formativa ha de fer un paper fonamental per a possibilitar que moltes persones puguin adquirir les competències professionals que els permetin trobar una ocupació de qualitat o seguir un itinerari cap a la consecució d'un títol de formació professional.

Així i tot, el sistema genera una quantitat de controvèrsies considerable. Entre aquestes destaquen: la quantitat, clarament insuficient, d'alumnes que es matriculen en la formació professional de grau mitjà i grau superior; o la reduïda oferta de cursos de formació per obtenir certificats de professionalitat. Tot plegat genera una baixa capacitat per a produir canvis en els perfils de la població activa, on trobam una gran quantitat de persones sense qualificar. A més a més, els desequilibris entre els grups de qualificats i no qualificats no tendeixen a reduir-se, al contrari: es mantenen o fins i tot creixen en alguns casos.

La formació professional del sistema educatiu en aquest període aporta una població real en formació aproximadament de 9.000 alumnes, mentre que els alumnes universitaris potencials superen

els 25.000 entre la UIB, la UNED i els que estudien en universitats de fora de la comunitat. El potencial de qualificats per inserir en el sistema productiu és molt baix i desequilibrat, si tenim present que la base és una població activa que gira a l'entorn de les 500.000 persones, on predominen els treballadors i treballadores amb qualificació nul·la o baixa.

A la vegada, hi ha una preocupació creixent envers les persones que abandonen prematurament el sistema educatiu i formatiu i la capacitat que puguin tenir per donar resposta a les situacions laborals que hauran d'afrontar en un temps no gaire llunyà.

Una part important de la població que es troba entre els 18 i els 40 anys, i que afronta un tram de vida laboral de 25 a 45 anys, té una preparació molt deficient i cap qualificació reconeguda per afrontar els reptes que té davant. En aquestes condicions tindrà greus dificultats per reincorporar-se al sistema formatiu, per canviar o millorar el seu perfil professional i ser present en el món laboral de forma activa.

Poques vegades tenim informació de la realitat competencial de la població activa, especialment d'aquella que suporta el pes de l'economia en aquests moments. Les crisis sembla que tenen importància pel que fa a l'estructura, al capital, a la quantitat i qualitat del producte. Les persones que ingressen a l'atur són identificades de forma abstracta i poca cosa més, les polítiques i els dispositius per afrontar els efectes sobre les persones passen desapercibuts, moltes vegades per la inexistència o la feblesa amb què estan dissenyats i les conseqüències operatives.

Són molts els canvis que transformen el món del treball. Les organitzacions internacionals solen destacar els avanços tecnològics, els canvis en els mercats financers, la creació de mercats mundials de productes i serveis, la competència internacional, els augments espectaculars de les inversions estrangeres directes, les noves estratègies comercials, les noves pràctiques de gestió i les noves formes d'organització de les empreses i l'organització del treball com els principals aspectes que configuren aquesta transformació.

Aquests canvis ens afecten de forma directa, i per les característiques de la nostra economia poden situar-nos en un costat o l'altre de la balança: d'aquells que prenen decisions o d'aquells que es veuen afectats per les decisions que prenen altres.

Les polítiques de cohesió social han de preveure i estimular sempre la integració social i cultural de totes les persones. La societat s'ha d'organitzar de forma que asseguri a tots els seus membres uns mínims pel que fa referència a la igualtat d'oportunitats, l'equitat social i la vida digna, i s'han d'evitar polaritzacions i l'exclusió, en qualsevol de les formes en què es mostra.

La població de les Illes Balears ha canviat en els darrers anys de forma significativa. Són moltes les persones que s'han incorporat a la nostra societat i entorn d'elles creix la demanda d'educació i de formació. A partir d'aquí, podem assegurar que les exigències que es plantegen al sistema educatiu i formatiu han canviat.

Les polítiques de capital humà ja es consideren com a fonamentals per afrontar el futur: la formació i el desenvolupament dels recursos humans es converteixen en una estratègia fonamental per

aconseguir un model econòmic sostenible, per ser a l'economia de forma activa. Encara que aquestes polítiques totes soles no són suficients i han de formar part d'altres en el camp econòmic, social i del mercat de treball.

La formació professional del canvi

La incorporació de l'Estat als models que utilitzen els països desenvolupats pel que fa al disseny de la formació i a l'acreditació de la competència professional, legalitzada a partir de la Llei orgànica 5/2002, de les qualificacions i de la formació professional, marca tota una sèrie d'exigències d'ordenació dels itineraris formatius i de les acreditacions. Aquestes acreditacions han de permetre: a les persones, desenvolupar un treball en millors condicions; als ocupadors, reconèixer les competències que s'acrediten; i a la vegada, garantir la mobilitat en l'espai europeu.

La qualitat de l'educació i la formació es planteja en l'àmbit internacional i local com una altra exigència per assegurar que tots els joves adquiriran els coneixements, les capacitats, les destreses i les actituds necessaris per desenvolupar-se en la vida adulta. Cada vegada més, els organismes internacionals ens observen i ens comuniquen pautes sobre el funcionament del sistema.

L'educació i la formació de qualitat són instruments apropiats per assegurar la cohesió social, per a la lluita contra l'exclusió social i la discriminació, en especial en l'ocupació. Això implica un nou univers de persones en el qual hem de tenir especial cura d'evitar l'exclusió dels grups desfavorits. Afegim una nova exigència: el sistema educatiu i formatiu ha d'incorporar l'organització suficient i prou flexible perquè les persones puguin accedir-hi des de cada una de les circumstàncies en què es troben. Això significa planificar totes les entrades i sortides possibles.

El sistema educatiu, el sistema de qualificacions professionals, el sistema de formació professional són una realitat que forma part d'un gran sistema que es converteix en un model de futur i amb futur, que anomenam la societat del coneixement i l'aprenentatge. Aquesta opció exigeix la participació activa de totes les persones que formen part de la societat.

Aquesta societat es caracteritza per la capacitat de generar coneixement per atendre les seves necessitats, i de la transferència del coneixement generat per altres. Les comunitats, les empreses i les organitzacions avancen fent ús dels coneixements generats per elles o apropiats d'altres, els assimilen, sistematitzen, apliquen i difonen. Això permet la creació de xarxes de coneixement i d'aprenentatge que faciliten la societat que així es denomina, el que possibilita una comunitat i uns agents econòmics més competitius i innovadors i l'elevació de la qualitat de vida per a tothom.

El Pla general de qualificacions i formació professional de les Illes Balears 2003-2007 analitzava i fonamentava la proposta des de la teoria general de sistemes, i indicava quin era el nucli i l'entorn, el suprasistema i el subsistema. Des d'aquesta premissa, un sistema educatiu de formació i qualificacions professionals és viable si és capaç d'adaptar-se al medi on es desenvolupa perquè és capaç de mantenir-se i modificar-se. Pot aconseguir els objectius o productes i pot ser autònom sempre que sigui competent per donar respostes a les contingències.

En l'enfocament de sistema obert, els subsistemes de control permeten al sistema subsistir, ja que el control orienta, amb adaptacions i modificacions, cap als assoliments del sistema. Permet l'anàlisi complexa de l'organització i, així, l'equilibri en el sistema permet millorar un subsistema, a la vegada que es millora el producte final.

El canvi de la formació professional reglada o específica a la formació professional del sistema educatiu, i de la formació professional ocupacional a la formació professional per a l'ocupació

És un fet històric que la formació professional s'ha desenvolupat a partir de dues administracions i sobre dues concepcions diferenciades. Amb la LOGSE s'inicia una nova etapa que dona pas als acords de desembre de 1996, entre les administracions de treball, d'educació i els agents socials, que s'anomenen «Acord de bases sobre polítiques de formació professional», pacte que és el preàmbul del nou Programa nacional de formació professional.

Amb la Llei 5/2002 es dona pas a la creació dels elements que van configurant el sistema: el Catàleg nacional de qualificacions professionals; la formació professional del sistema educatiu; la formació professional per a l'ocupació; les acreditacions professionals de les accions formatives i les qualificacions professionals; el Registre nacional de qualificacions professionals; el dispositiu de valoració de l'experiència professional i/o dels aprenentatges de vies no formals; la informació i l'orientació en matèria de formació i ocupació; i el dispositiu d'avaluació i millora del sistema.

El Catàleg nacional de qualificacions és l'instrument a partir del qual es desenvolupa el repertori de qualificacions professionals que serveix de base i referent per definir tota la formació professional. D'aquesta forma, disposam d'un sistema integrat de qualificacions i formació professional amb dues acreditacions: el títol de formació professional i el certificat de professionalitat.

Pel que fa a l'Administració laboral, el Reial decret 395/2007 regula la formació professional per a l'ocupació i té per objecte la regulació de les distintes iniciatives de formació, el règim de funcionament i finançament, i l'estructura orgànica i de participació institucional, i el Reial decret 34/2008 regula els Certificats de professionalitat en els aspectes essencials.

L'Administració educativa ordena la formació professional del sistema educatiu, a partir de la Llei orgànica 2/2006, que entre altres finalitats inclou la capacitació per a l'exercici d'activitats professionals, amb el Reial decret 1538/2006, que la defineix com el conjunt d'accions formatives que capaciten per al desenvolupament qualificat de les diverses professions, l'accés a l'ocupació i la participació activa en la vida social, cultural i econòmica.

En la situació actual i d'acord amb l'ordenació descrita i el desenvolupament actual del Catàleg nacional de qualificacions professionals, dels títols de formació professional i dels certificats de professionalitat, l'escenari és diàfan i les comunitats autònomes ja poden definir les estratègies pròpies i les actuacions adaptades al sistema integrat de qualificacions i formació professional, encara que alguns aspectes estiguin en fase de desenvolupament.

En el marc de la Unió Europea, s'ha de destacar el Reial decret 1837/2008, de 8 de novembre, pel qual s'incorpora a l'ordenament jurídic espanyol la Directiva 2005/36/CE relativa al reconeixement de les qualificacions professionals. Aquesta Directiva estableix les normes segons les quals un Estat membre que subordina l'accés a una professió regulada o al seu exercici, en el seu territori, a la possessió de determinades qualificacions professionals reconeixerà, per a l'accés a aquesta professió i el seu exercici, les qualificacions adquirides en un altre Estat membre, que permeten al titular de les mencionades qualificacions exercir-hi la mateixa professió.

El mes d'agost de 2009 també es publica el decret de reconeixement de les competències professionals i/o els aprenentatges no formals. Amb aquesta norma es defineix, d'acord amb la Llei 5/2002, el tercer dels elements més esperats del Sistema integrat de qualificacions i formació professional.

Analitzar, entendre i aplicar el sistema a les Illes Balears es converteix en una necessitat fonamental, com orientar la seva organització cap a la resposta adequada a les demandes de les persones, de l'economia productiva i de la societat en general.

L'eix del Sistema de qualificacions i formació professional és la competència professional: les qualificacions professionals s'articulen sobre aquesta base. La formació professional té per finalitat aconseguir resultats d'aprenentatge que donin resposta a les competències professionals descrites en les qualificacions. La valoració de l'experiència professional també aspira a avaluar-les de forma que les persones s'acrediten en allò que saben fer.

Les administracions educativa i de treball organitzen la seva proposta formativa des d'opcions diferenciades, encara que sempre vinculades a les qualificacions del sistema nacional.

El Ministeri d'Educació estableix els títols de formació professional de grau mitjà i superior a partir d'una o més qualificacions completes i/o incompletes. La durada dels cicles formatius queda fixada d'una forma homogènia en 2.000 hores. Els títols incorporen altres competències relacionades amb el desenvolupament personal i social.

El Ministeri de Treball estableix els Certificats de professionalitat a partir d'una o part d'una qualificació, elaborant els currículums corresponents, que són el bolcat de la formació associada a la qualificació. La durada dels seus programes formatius coincideix, en cada cas, amb la fixada en la formació associada a la qualificació de referència.

Les acreditacions de les dues administracions responen als tres nivells de qualificació establerts en el Sistema nacional de qualificacions per a la formació professional.

L'oferta formativa de la formació professional del sistema educatiu s'organitza en cicles formatius de grau mitjà i grau superior que permeten obtenir el títol de Tècnic i el títol de Tècnic Superior, respectivament. Aquestes acreditacions (que tenen valor acadèmic i professional) estan associades a qualificacions dels nivells 2 i 3, i enllacen amb el batxillerat i la universitat. Aquesta oferta formativa també incorpora programes de qualificació de nivell I que s'acrediten amb Certificats de professionalitat que expedeix l'Administració de treball.

L'acreditació de la formació per a l'ocupació (que té valor professional) permet l'obtenció dels Certificats de professionalitat de nivell 1, 2, i 3 d'acord amb el nivell de la qualificació que s'acrediti.

La connectivitat entre formacions i la valoració de l'experiència professional i els aprenentatges no formals

El disseny i l'ordenació d'ambdues administracions d'acord amb el Sistema permet transitar d'un subsistema de formació a l'altre amb el reconeixement, com a convalidació o exempció, del que ja està acreditat com a assolit, sempre que la formació respongui als models derivats de la Llei 5/2002. L'element de referència utilitzat com a valor comú és la unitat de competència, que és l'agregat mínim de competències professionals susceptible de reconeixement. L'element de referència comú és també l'aplicable a la valoració de l'experiència i/o als aprenentatges no formals.

Les acreditacions del Sistema són els títols de la formació professional del sistema educatiu, i els certificats de professionalitat de la formació professional per a l'ocupació. Aquestes són les úniques acreditacions oficials de qualificació professional declarades a la Llei 5/2002 per a l'Estat espanyol. Per tant, són les que possibiliten la mobilitat professional al territori espanyol i a l'espai europeu de treball. L'acreditació parcial, per unitats de competència, té valor en tot el territori espanyol i certifica, i reconeix oficialment, les competències adquirides per les persones.

L'oferta formativa i l'economia de les Illes Balears

Des de la perspectiva del canvi, volem mostrar quina formació professional tenim i com està distribuït el teixit productiu. Utilitzant com a nexa la família professional, hem fet una valoració de l'oferta formativa de la formació professional del sistema educatiu del curs 2009-2010 comparada amb les empreses agrupades segons la Classificació Nacional d'Activitats Econòmiques (CNAE) de 2009.

També posam a exposició pública la dimensió de la possibilitat de formació en aquests moments i les necessitats de les empreses, més enllà de l'oferta d'ocupació del moment. L'any 2020, segons l'OCDE, el 85% dels llocs de treball seran per a treballadors qualificats. Sobre la població activa del mateix any, les necessitats de personal qualificat a les Illes Balears estaran a l'entorn de les 510.000 persones.

L'estudi està dissenyat sobre l'oferta formativa per places disponibles a primer curs, això ens permet quantificar el dispositiu amb independència del nombre de persones que hi ha accedit. El nombre d'hores de formació que tenim com a disponibles està basat en el model LOE, amb independència de la manera com han estat ocupades les places¹ o que després del procés de matrícula segueixin sense ocupar-se.

¹ Matrícula nova o repetició de curs.

Oferta formativa de la formació professional del sistema educatiu. Curs 2009-2010

L'oferta formativa del curs 2009-2010 va ser de 10.119 places,² de les quals l'oferta més destacada és la de FP de grau mitjà, amb 5.506 places, que representen un 55% de tota l'oferta. La disponibilitat en hores de l'oferta total va ser de més de 10 milions per al primer curs.

El nivell 1, representat pels Programes de qualificació³ inicial, té una oferta de 1.750 vacants, aquesta opció s'acredita amb Certificats de professionalitat de nivell 1, i forma part de l'oferta LOE.

La FP de grau superior està representada amb un 28% de l'oferta, i 2.863.000 hores de formació. Des del punt de vista de la relació entre els nivells 2 i 3, es pot considerar l'oferta com a equilibrada.⁴

OFERTA FORMATIVA. Formació professional del sistema educatiu 2009-2010		
Vacants en el 1r curs		
Nivell 3	Cicles formatius de grau superior (CFGS)	2.863
Nivell 2	Cicles formatius de grau mitjà (CFGM)	5.506
Nivell 1	Programes de qualificació professional inicial (PQPI i CAPI) ⁵	1.750
	TOTAL	10.119

OFERTA FORMATIVA. Formació professional del sistema educatiu 2009-2010		
Hores en el 1r curs		
Nivell 3	Cicles formatius de grau superior (CFGS)	2.863.000
Nivell 2	Cicles formatius de grau mitjà (CFGM)	5.506.000
Nivell 1	Programes de qualificació professional inicial (PQPI i CAPI)	1.750.000
	TOTAL	10.119.000

² Notes sobre el càlcul:

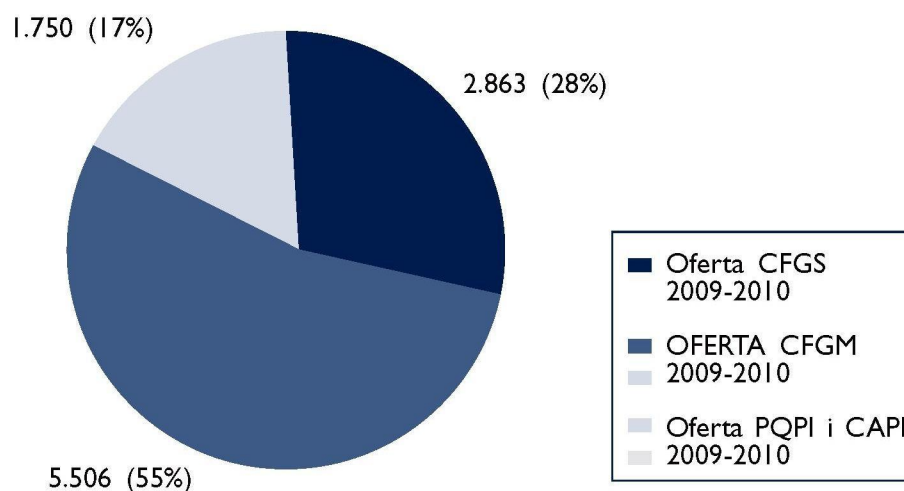
- I. Per calcular l'oferta formativa s'han tingut en compte les places ofertes al primer curs de tots els cicles formatius de grau mitjà i superior; al primer curs dels PQPI i CAPI; com també al primer curs dels ensenyaments artístics i esportius del curs 2009-2010.
- II. L'oferta formativa dels cicles formatius d'ensenyaments artístics està comptabilitzada dins la família d'arts i artesanies.
- III. L'oferta formativa dels cicles formatius d'ensenyaments esportius està comptabilitzada dins la família d'activitats físiques i esportives.

³ Aquests programes s'estructuren en la doble vessant de: continuació en el sistema educatiu i formatiu o la inserció professional amb el primer nivell de qualificació. En el seu plantejament general, per alguns alumnes, aquests programes s'ajusten al model de l'escola de la segona oportunitat.

⁴ L'estructura piramidal del recursos humans s'ha d'estructurar de forma que cada nivell ha de ser superior en nombre de persones qualificades al que té per sobre, així el nivell 2 ha de ser més nombrós que el nivell 3, aquest, que els nivells 4 i 5. Aquest model és aplicable amb caràcter general al sistema productiu, encara que en alguna família professional les qualificacions de nivells 1 i 2 són notablement inferiors als nivells superiors, a la vegada que ho són les ocupacions.

⁵ Els PQPI són programes gestionats directament per l'Administració educativa. Els CAPI són programes concertats amb entitats públiques i privades.

GRÀFIC I: OFERTA FORMATIVA FP 2009-2010

Distribució de l'oferta per famílies professionals

De les 26 famílies professionals del Catàleg nacional de qualificacions, el curs 2009-2010 a les Illes Balears n'estan representades 19. No hi estan representades les famílies professionals de: Indústries Alimentàries, Indústries Extractives, Química, Energia i Aigua, Seguretat i Medi Ambient, Tèxtil: Confecció i Pell, i Vidre i Ceràmica.

Resulta impensable que a curt termini totes aquestes famílies professionals no estiguin representades en l'oferta formativa del Catàleg de formació de les Illes Balears. De fet, algunes faran un paper fonamental en l'economia dels propers anys, com és el cas de les famílies d'Energia i Aigua, i Seguretat i Medi Ambient.

L'oferta de vacants per famílies professionals mostra una clara tendència a la realitat econòmica de les Illes, on els serveis són majoritaris, de fet, la família professional d'Administració i Gestió ofereix un 22,96% del total de places, Sanitat, un 11,14%, Serveis Socioculturals i a la Comunitat, un 7,46%. Entre les tres, com a representatives del sector serveis, són un 41,56% de tota l'oferta.

El pes d'Hoteleria i Turisme és baix, un 9,36%, si el relacionam amb l'oferta total i amb el model econòmic de les Illes, i tenint en compte que aquesta família professional té dissenyades 21 qualificacions. Els propers anys, aquesta oferta haurà de tenir canvis substancials en la mesura que puguem visualitzar de forma clara que mantenir el sector en condicions de competitivitat i qualitat depèn en bona mesura de millorar les polítiques de recursos humans.

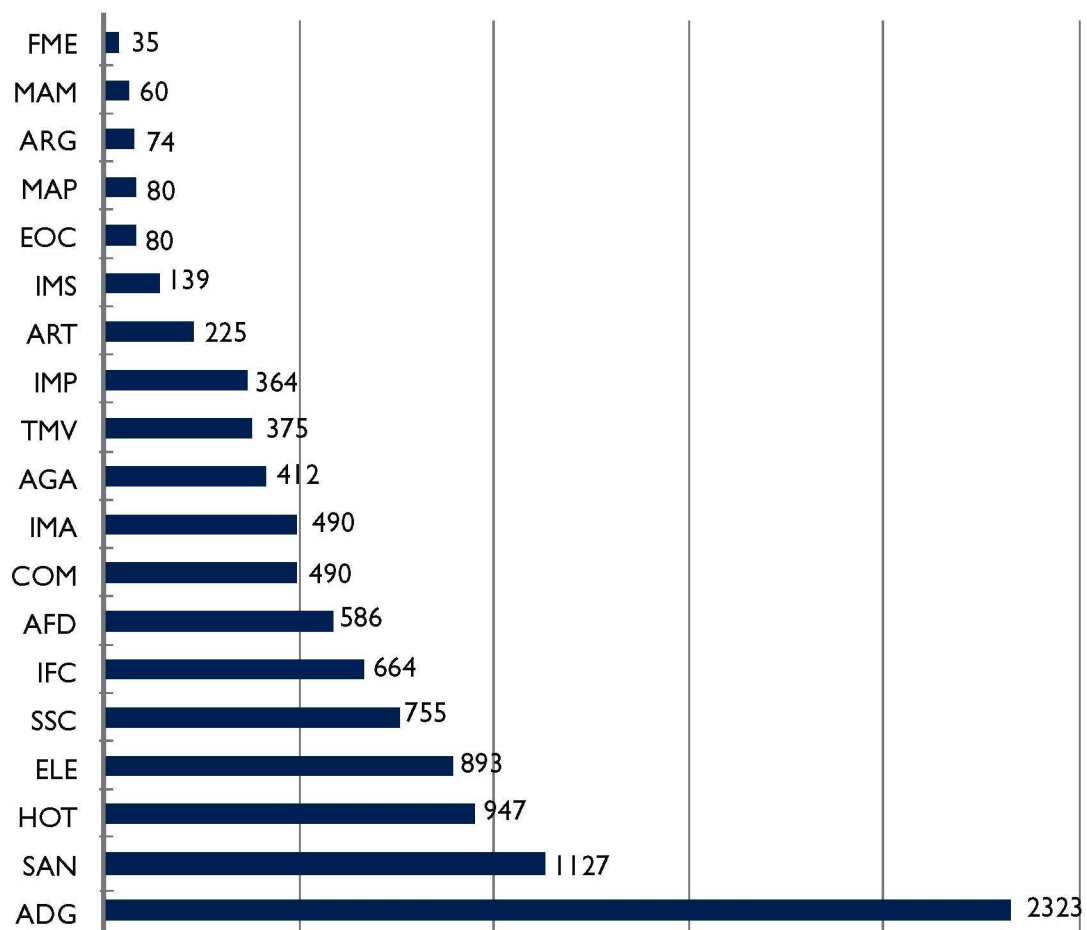
Crida l'atenció la baixa oferta en la família professional d'Edificació i Obra Civil, tan sols 80 places, que representen un escàs 0,79% del total de l'oferta. La definició de 34 qualificacions

professionals en aquesta família professional (quan el Catàleg nacional estigui finalitzat) fa preveure la necessitat de diversificar l'oferta per a reactivar el sector i abordar els reptes de caràcter tecnològic i de canvi de model que afectaran aquest sector productiu i que marcaran noves necessitats de personal qualificat.

El grup de famílies professionals més representatives del sector industrial, de forma desequilibrada entre si, mostra el potencial d'inserció de persones qualificades en un sector que resulta important com a sostenidor d'altres activitats, o com a generador de productes de l'economia real: Electricitat i Electrònica, amb un 8,82%, Informàtica i Comunicacions, amb un 6,56%, Instal·lacions i Manteniment, amb un 4,84%, Transport i Manteniment de Vehicles, amb un 3,71%, Imatge i So, amb un 1,37%, Fusta, Moble i Suro, amb un 0,59%, i Fabricació Mecànica, amb un 0,35%. En total, l'oferta industrial representa un 26,34%. L'aportació en hores de formació és de 2.361.774 en el primer curs.

OFERTA FORMATIVA 2009-2010 per família professional		
Família professional	Vacants	%
Administració i Gestió (ADG)	2323	22,96
Sanitat (SAN)	1127	11,14
Hoteleria i Turisme (HOT)	947	9,36
Electricitat i Electrònica (ELE)	893	8,82
Serveis Socioculturals i a la Comunitat (SSC)	755	7,46
Informàtica i Comunicacions (IFC)	664	6,56
Activitats Físiques i Esportives (AFD)	586	5,79
Comerç i Màrqueting (COM)	490	4,84
Instal·lació i Manteniment (IMA)	490	4,84
Agrària (AGA)	412	4,07
Transport i Manteniment de Vehicles (TMV)	375	3,71
Imatge Personal (IMP)	364	3,60
Arts i Artesanies (ART)	225	2,22
Imatge i So (IMS)	139	1,37
Edificació i Obra Civil (EOC)	80	0,79
Maritimopesquera (MAP)	80	0,79
Arts Gràfiques (ARG)	74	0,73
Fusta, Moble i Suro (MAM)	60	0,59
Fabricació Mecànica (FME)	35	0,35
		100,00

GRÀFIC 2. OFERTA FORMATIVA CURS 2009-2010 PER FAMÍLIA PROFESSIONAL

Distribució de l'oferta de formació professional per illes

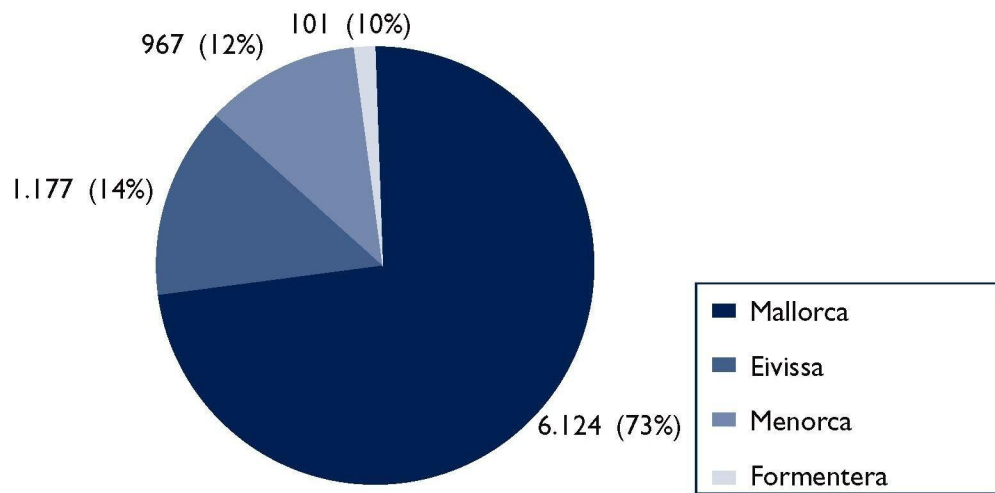
En la distribució per illes tan sols destaca la diferència de 4 punts entre Menorca i Eivissa. En els programes de nivell I, en termes de vacants, Eivissa en presenta 65 més que Menorca, una diferència significativa, ateses les característiques d'aquestes accions formatives.

En termes generals la quantitat de l'oferta sembla equilibrada entre illes, encara que això no significa que ho sigui la diversitat de l'oferta. Destaca el fet que tan sols Menorca ofereix una qualificació sobre mecanització, de la família professional de Fabricació Mecànica.

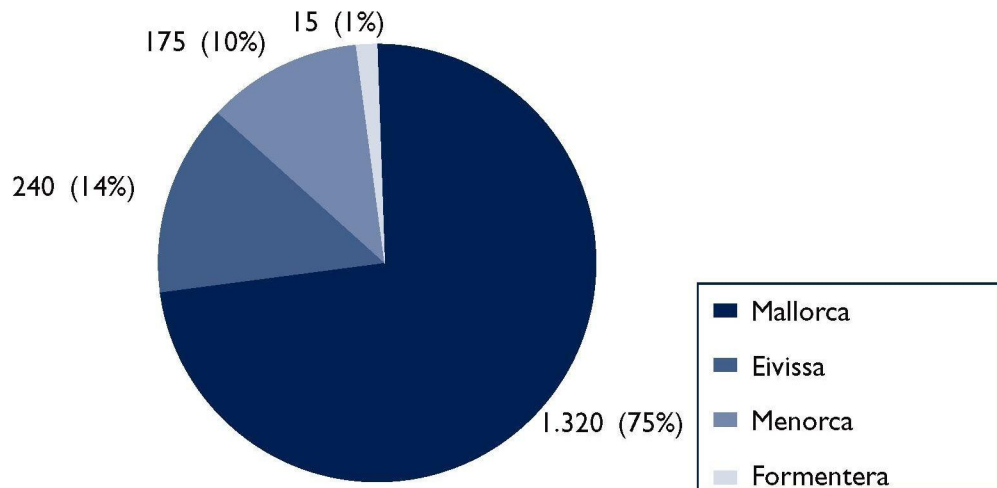
Oferta formativa. FP de grau mitjà i superior 2009-2010 per Illes		
Oferta Mallorca FP 2009-2010	6124	73%
Oferta eivissa FP 2009-2010	1177	14%
Oferta menorca FP 2009-2010	967	12%
Oferta formentera FP 2009-2010	101	1%
TOTAL	8369	100%

Oferta formativa PQPI i CAPI 2009-2010 per Illes		
Oferta Mallorca PQPI i CAPI 2009-2010	1320	75%
Oferta eivissa PQPI i CAPI 2009-2010	240	14%
Oferta menorca PQPI i CAPI 2009-2010	175	10%
Oferta formentera PQPI i CAPI 2009-2010	15	1%
TOTAL	1750	100%

GRÀFIC 3: OFERTA FORMATIVA FP GRAU MITJÀ I SUPERIOR 2009-2010 PER ILLES

GRÀFIC 4: OFERTA FORMATIVA FP PQPI I CAPI 2009-2010 PER ILLES

El potencial de l'oferta. Estimació de 1r i 2n curs

Seguint el criteri de càlcul, el dispositiu de formació professional del sistema educatiu té un potencial de places de 10.199 de disponibles a primer curs i de 8.369 a segon curs. En total, el sistema pot formar 18.568 persones en el règim ordinari. La diferència entre el potencial i la matrícula real es veu seriosament afectada per la dispersió geogràfica de l'oferta i l'abandó de l'alumnat.

El dispositiu té més capacitat potencial de la que s'ha calculat si els espais disponibles s'utilitzen en horari de matí i capvespre. De fet, el dispositiu de l'Administració educativa té capacitat per a assumir tota l'oferta de l'Administració de treball que condueix a l'adquisició d'una qualificació del Sistema integrat i també tota la dirigida a la formació en competències bàsiques.

El nombre de professorat de la formació professional del sistema educatiu és de 975, i la despesa anual de salaris és de 35 milions d'euros. La ràtio professor/alumne no arriba a 10. El valor del dispositiu, calculat sobre infraestructures, equipaments, inversió anual i professorat, està pròxim a 180 milions d'euros.

L'economia a les Illes Balears i la formació professional

L'activitat econòmica a curt termini pot ser un bon indicador per valorar l'equilibri de l'oferta de formació professional, encara que no és l'únic. La inserció professional, la demanda de qualificació associada a la conjuntura econòmica, la planificació de l'economia a llarg termini, els canvis en els models productius i en les estratègies comercials, el desenvolupament tecnològic i social, l'equilibri necessari per fer una societat amb una economia sostenible, entre altres, són indicadors necessaris per a la planificació de l'oferta formativa.

En aquest estudi⁶ hem considerat la realitat econòmica en clau de conjuntura com a indicador de la relació de l'oferta de vacants formatives amb l'economia real.

Una conclusió que hem extret del procés de recerca és que s'obren noves necessitats de coneixement estadístic sobre el teixit productiu. Resulta difícil abordar una planificació ajustada a les necessitats reals amb el nivell d'informació que tenim ara mateix. Les institucions que controlen aquesta informació han de facilitar en el futur dades concretes sobre el nivell de qualificació real i el necessari cap al futur.

La formació professional del sistema educatiu no és una opció amb una sola direcció, plantejada com la transició entre estudis per als joves. També s'ha de considerar com una opció real per als adults ocupats i desocupats. Per a alguns, l'única opció d'inserció.

⁶ Notes sobre el càlcul:

- Les estadístiques han estat extretes de <www.ibestat.cat>
- Els CNAE associats a la família professional han estat extrets de l'INCUAL.
- No tots els CNAE associats a la família professional s'han tingut en compte per a les estadístiques. Sols hem tingut en compte els CNAE més representatius.
- Per a les estadístiques d'empreses s'ha tingut en compte el període 2009.
- Per a les estadístiques d'assalariats s'ha tingut en compte el període juliol de 2009.

La relació empresa/oferta formativa és poc fiable en comparació amb la d'assalariats, ja que la ràtio assalariats/empreses no és homogènia entre els sectors, i segurament hi ha algun element distorsionador, com és el cas dels autònoms. Així, destaquen les diferències entre les vacants de l'oferta i el nombre d'empreses, especialment en aquells sectors on la qualificació és l'única opció d'inserció, com és el cas dels sectors sanitari i sociosanitari.

La relació CNAE amb família professional⁷ a partir de dos dígitos, obliga en alguns casos a l'agrupament de famílies per arribar a un valor acceptable. Al Quadre de la relació família professional amb la CNAE, hi ha l'explicació de la relació establerta entre la família professional i la CNAE.

Hi ha diferències positives a favor de l'oferta de vacants amb relació a les empreses del sector en les famílies professionals d'Administració i Gestió, Sanitat, Informàtica i Comunicacions, Imatge i So, Arts i Artesanies, i l'agrupament Activitats Físiques i Esportives + Serveis Socioculturals i a la Comunitat (AFD + SSC). En el cas de la família d'Administració i Gestió, atès que és una família professional de caràcter intersectorial, la diferència no es pot considerar significativa, ja que la CNAE no la inclou com a sector específic.

Hi ha diferències negatives en l'oferta de vacants amb relació a les empreses del sector en les famílies professionals de: Comerç i Màrqueting, Hoteleria i Turisme, Transport i Manteniment de Vehicles i l'agrupament: Edificació i Obra Civil, Electricitat i Electrònica, Fabricació Mecànica, Fusta, Moble i Suro, Instal·lació i Manteniment (EOC+ELE+FME+MAM+IMA).

La resta de famílies professionals mostren un cert equilibri amb el sector.

En el cas de la família professional de Comerç, el sector està molt atomitzat: el nombre d'empreses és molt elevat i la ràtio treballadors/empresa és molt baixa. Segurament això influeix en la diferència entre l'oferta i el nombre d'empreses, que arriba a 15 punts percentuals.

També la família professional d'Hoteleria i Turisme mostra una diferència significativa, encara que les raons les podem situar en la manca de demanda de la formació pel poc valor professional que es dona als treballs relacionats amb el turisme, criteri que sembla que va canviant en la mesura que la qualitat s'entén com un valor fonamental per a la competitivitat.

En l'agrupament EOC+ELE+FME+MAM+IMA, queda dissimulat el desequilibri en una altra família professional molt important com és la d'Edificació i Obra Civil, en què el sector de la construcció és el que presenta major dèficit d'oferta formativa: de fet, no hi ha oferta de grau mitjà.

⁷ La família professional en el marc del sistema integrat és un agrupament de qualificacions amb certa afinitat, que en alguns casos és de difícil explicació.

Empreses per CNAE 2009 a 2 dígit					
Famílies professionals		Oferta formativa	Any 2009	Oferta formativa	Empreses
		Vacants	Empreses	%	%
Administració i Gestió	ADG	2.323	14.252	22,96	15,88
Sanitat	SAN	1.127	3.894	11,14	4,34
Hoteleria i Turisme	HOT	947	11.236	9,36	12,52
Electricitat i Electrònica	ELE	893	7.682		
Serveis Socioculturals i a la Comunitat	SSC	755	4.379		
Informàtica i Comunicacions	IFC	664	1.395	6,56	1,55
Activitats Físiques i Esportives	AFD	586	1.128		
Comerç i Màrqueting	COM	490	18.156	4,84	20,23
Instal·lació i Manteniment	IMA	490	10.232		
Agrària	AGA	412	—	4,07	0,00
Transport i Manteniment de Vehicles	TMV	375	5.839	3,71	6,51
Imatge Personal	IMP	364	2.797	3,60	3,12
Arts i Artesanies	ART	225	539	2,22	0,60
Imatge i So	IMS	139	848	1,37	0,94
Edificació i Obra Civil	EOC	80	21.767		
Maritimopesquera	MAP	80	931	0,79	1,04
Arts Gràfiques	ARG	74	381	0,73	0,42
Fusta, Moble i Suro	MAM	60	6.866		
Fabricació Mecànica	FME	35	7.209		
AFD+SSC		1.341	4.379	13,25	4,88
EOC+ELE+FME+MAM+IMA		1.558	25.094	15,40	27,96
TOTAL		10.119	89.741	100,00	100,00

Amb la comparació entre família professional i treballadors agrupats per CNAE, podem fer una aproximació més gran a la realitat del teixit productiu vinculat al potencial de l'oferta formativa. En la família professional d'Administració i Gestió les diferències negatives augmenten, mentre que en les famílies professionals de Sanitat i Informàtica i Comunicacions es mantenen.

La família professional de Comerç i Màrqueting redueix la diferència, fet que confirma que el nombre treballadors per empresa és molt baix.

La família Agrària, de la qual no sabem el nombre d'empreses, també mostra una diferència negativa.

La família d'Imatge Personal té un comportament semblant a la de Comerç i Màrqueting.

L'agrupament EOC+ELE+FME+MAM+IMA tendeix a l'equilibri, encara que convé recordar que el pes d'Edificació i Obra Civil en l'oferta és del 079.

Treballadors per CNAE 2009 a 2 dígit					
Famílies professionals		Oferta formativa	Juliol de 2009	Oferta formativa	Assalariats
		Vacants	Assalariats	%	%
Administració i Gestió	ADG	2.323	33.643	22,96	7,33
Sanitat	SAN	1.127	26.801	11,14	5,84
Hoteleria i Turisme	HOT	947	11.3048	9,36	24,64
Electricitat i Electrònica	ELE	893	30.089		
Serveis Socioculturals i a la Comunitat	SSC	755	77.943		
Informàtica i Comunicacions	IFC	664	6.819	6,56	1,49
Activitats Físiques i Esportives	AFD	586	7.248		
Comerç i Màrqueting	COM	490	73.140	4,84	15,94
Instal·lació i Manteniment	IMA	490	29.119		
Agrària	AGA	412	6.430	4,07	1,40
Transport i Manteniment de Vehicles	TMV	375	25.030	3,71	5,46
Imatge Personal	IMP	364	7.903	3,60	1,72
Arts i Artesanies	ART	225	2.976	2,22	0,65
Imatge i So	IMS	139	3.315	1,37	0,72
Edificació i Obra Civil	EOC	80	53.545		
Maritimopesquera	MAP	80	13.231	0,79	2,88
Arts Gràfiques	ARG	74	1.550	0,73	0,34
Fusta, Moble i Suro	MAM	60	26.259		
Fabricació Mecànica	FME	35	30.588		
AFD+SSC		1.341	77.943	13,25	16,99
EOC+ELE+FME+MAM+IMA		1.558	66.943	15,40	14,59
TOTAL		10.119	458.772	100,00	100,00

En el quadre següent hi ha una comparació percentual de les tres variables, on podem observar de forma clara les diferències entre la representació de les famílies professionals en l'oferta formativa i la representació sectorial d'empreses i treballadors.

Família professional		Oferta formativa	Empreses	Assalariats
		%		
Administració i Gestió	ADG	22,96	15,88	7,33
Sanitat	SAN	11,14	4,34	5,84
Hoteleria i Turisme	HOT	9,36	12,52	24,64
Electricitat i Electrònica	ELE			
Serveis Socioculturals i a la Comunitat	SSC			
Informàtica i Comunicacions	IFC	6,56	1,55	1,49
Activitats Físiques i Esportives	AFD			
Comerç i Màrqueting	COM	4,84	20,23	15,94
Instal·lació i Manteniment	IMA			
Agrària	AGA	4,07	0,00	1,40
Transport i Manteniment de Vehicles	TMV	3,71	6,51	5,46
Imatge Personal	IMP	3,60	3,12	1,72

Arts i Artesanies	ART	2,22	0,60	0,65
Imatge i So	IMS	1,37	0,94	0,72
Edificació i Obra Civil	EOC			
Maritimopesquera	MAP	0,79	1,04	2,88
Arts Gràfiques	ARG	0,73	0,42	0,34
Fusta, Moble i Suro	MAM			
Fabricació Mecànica	FME			
AFD+SSC		13,25	4,88	16,99
EOC+ELE+FME+MAM+IMA		15,40	27,96	14,59
TOTAL		100,00	100,00	100,00

Quadre de la relació família professional amb la CNAE

Família d'Activitats Físiques i Esportives (AFD): CNAE tinguts en compte: 93
Família d'administració i gestió (ADG): CNAE tinguts en compte: 53, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 77, 78, 82, 99
 Comentari: Del 99 no hi ha dades a l'ibestat d'empreses
Família Agrària (AGA): CNAE tinguts en compte: 01, 02
 Comentari: del 01 i 02 no hi ha dades a l'ibestat d'empreses, per tant, no tenim dades d'empreses
Família d'Arts Gràfiques (ARG): CNAE tinguts en compte: 17, 18
Família d'Arts i Artesanies (ART): CNAE tinguts en compte: 23, 32
Família de Comerç i Màrqueting (COM): CNAE tinguts en compte: 46, 47, 73
Família d'Edificació i Obra Civil (EOC): CNAE tinguts en compte: 41, 42, 43, 71
Família d'Electricitat i Electrònica (ELE): CNAE tinguts en compte: 26, 27, 33, 35, 42, 43, 61
Família de Fabricació Mecànica (FME): CNAE tinguts en compte: 24, 25, 28, 29, 30, 42, 43
Família de Fusta, Moble i Suro (MAM): CNAE tinguts en compte: 16, 31, 43
Família d'Hoteleria i Turisme (HOT): CNAE tinguts en compte: 55, 56, 79, 92
Família d'Imatge i So (IMS): CNAE tinguts en compte: 59, 60, 90
Família d'Imatge Personal (IMP): CNAE tinguts en compte: 96
Família d'Informàtica i Comunicacions (IFC): CNAE tinguts en compte: 58, 62, 63, 95
Família d'Instal·lació i Manteniment (IMA): CNAE tinguts en compte: 33, 35, 43, 71
Família Maritimopesquera (MAP): CNAE tinguts en compte: 03, 10, 50, 52
 Comentari: del CNAE 03 no hi ha dades a l'ibestat d'empreses
Família de Sanitat (SAN): CNAE tinguts en compte: 72, 75, 86
Serveis Socioculturals i a la Comunitat (SSC): CNAE tinguts en compte: 81, 84, 85, 87, 88, 91, 93, 94, 97
 Comentari: del 84 i 97 no hi ha dades a l'ibestat d'empreses
Família de Transport i Manteniment de Vehícles (TMV): CNAE tinguts en compte: 45, 49, 51
 AFD+SSC: CNAE tinguts en compte: 81, 84, 85, 87, 88, 91, 93, 94, 97
 EOC+ELE+FME+MAM+IMA: CNAE tinguts en compte: 16, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 41, 42, 43, 61, 71

Algunes reflexions sobre les qualificacions i la formació professional del sistema integrat

Una aproximació de l'oferta formativa a la realitat sectorial és una connexió inqüestionable, el futur de la formació professional té molt a veure amb el futur de l'economia real de les Illes Balears i l'ocupació, amb el desenvolupament de cada sector productiu, amb la productivitat i la

competitivitat, i amb el futur de la societat en general. L'observació de la realitat productiva, de les qualificacions demanades i emergents, de les noves competències professionals relacionades amb la innovació, i dels itineraris formatius per arribar a la qualificació, demanen un instrument independent, potent i fiable, que faciliti la informació suficient perquè la presa de decisions dels gestors de la formació sobre l'oferta no sigui arbitrària i gregària, a la vegada que resulta important que les persones puguin decidir sobre la seva carrera professional i el seu futur laboral de forma lliure i amb coneixement de la realitat.

La formació professional del sistema integrat està vinculada a altres processos de formació com: els educatius en el tram obligatori i el postobligatori; la formació en competències bàsiques (com les llengües); la participació; la cultura emprenedora; la cultura digital i, sens dubte, la universitat.

Una part del futur dels alumnes universitaris graduats depèn de la formació professional. La relació de 25.000 alumnes potencials universitaris per 5.700 alumnes de formació professional de grau superior, mostra de forma clara que les empreses, a l'hora de seleccionar professionals, tenen poc on escollir i han d'organitzar els seus recursos humans d'una forma poc eficaç, de manera que el creixement i la productivitat es veuen dificultats. En una estructura piramidal dels recursos humans és important que les persones qualificades se situïn en l'organització productiva d'acord amb la seva competència professional. De fet, en el moment que manquen titulats d'un determinat nivell, ocupen els seus llocs titulats del nivell superior. Aquesta situació fa que persones preparades per exercir en un determinat nivell acabin treballant en l'inferior.

La manca de tècnics superiors de formació professional obliga a un descens forçat de diplomats i llicenciats que cobreixen aquest espai en condicions de qualificació no adequada a les necessitats. En la majoria de sectors productius, la necessitat de tècnics superiors de formació professional és més gran que la de diplomats i llicenciats, i la de tècnics de formació professional és més gran que la de tècnics superiors. El creixement de l'oferta hauria de tenir en compte aquesta qüestió. Per a donar coherència a la proposta es fa necessari equilibrar l'oferta dels nivells de qualificació.

Un objectiu clar del sistema és incorporar més persones als processos de formació que capaciten per a l'acreditació de la qualificació. Per arribar a la situació prevista per l'OCDE del 85% de persones qualificades l'any 2020, els propers anys l'oferta global de formació professional dirigida a la qualificació s'ha d'incrementar com a mínim un 20% anual, fins a arribar a una oferta estable de 40.000 vacants. A la vegada, s'ha d'incorporar la valoració de les competències adquirides per l'experiència professional i els aprenentatges no formals, per a valorar l'esforç de les persones en progressar en el seu treball o en formar-se. Així, les decisions sobre l'oferta formativa han de tenir presents no solament els joves, sinó també els adults que volen aconseguir el reconeixement d'una qualificació per a conservar el seu lloc de treball, promocionar-se o trobar-ne un.

Creiem que la importància de la formació professional es fa cada vegada més evident, entesa en el marc d'un sistema integrat que dona resposta a les necessitats de recursos humans de l'economia, a la cohesió social, i al progrés social i econòmic. Així, no es pot gestionar d'una forma disgregada o en òrgans en què no és prioritària la formació professional. La viabilitat econòmica, la racionalitat i rendibilitat social del sistema no es pot desenvolupar en contextos diferenciats, distanciat, i en què

el renou dificulta el progrés. Una bona decisió passa per situar l'organització de tota la formació professional en un espai pròxim a la decisió política més transversal, amb un òrgan de gestió que inclogui tots els elements del sistema integrat: la participació, el disseny i la gestió de l'oferta, la gestió de centres, la gestió de recursos humans, i que tingui molt clar que està al servei de les persones, de l'economia i de la societat en general.

En aquest escenari tan complex de la formació professional, la qualitat del sistema és un factor fonamental per a la seva credibilitat, una bona part de la seva eficàcia i eficiència depèn del fet que les persones, les empreses i la societat en general vegin la formació professional com un instrument adequat a les seves necessitats, amb respostes a les situacions de normalitat i de crisi, amb capacitat de resposta a la innovació i a la millora.

El professorat és una part fonamental del sistema i de la garantia de qualitat. La seva formació, la seva implicació en el procés d'ensenyament i aprenentatge, en la gestió del sistema, en l'orientació i tutoria, en el desplegament de les programacions, en el treball en equip, en l'organització i la gestió del context formatiu, i en la recerca són atributs que s'han d'apreciar en la tasca dels docents i fomentar-los per a millorar de forma permanent.

Altres elements de la qualitat de la formació professional els trobam en els espais formatius, els programes, la informació i l'orientació professional, l'accés a la formació, el model de seguiment i control de la formació, l'organització horària segons les necessitats dels usuaris, les modalitats de l'oferta, els itineraris formatius, la participació del professorat i dels usuaris, la relació del sistema amb els organismes reguladors, la qualitat de la docència i l'avaluació, la inserció, la relació amb les empreses, l'eliminació de barreres de tot tipus, i la innovació i la recerca; tots aquests i alguns més són ingredients de la qualitat del sistema que han de facilitar la credibilitat del sistema i la garantia del seu servei a la societat.

La nova formació professional del sistema educatiu incorpora en els cicles formatius continguts que tenen a veure amb el desenvolupament de competències relacionades amb l'esperit emprenedor. En el marc europeu, es defineix l'esperit emprenedor com l'habilitat de transformar les idees en actes, així com de planificar i gestionar projectes amb la finalitat d'aconseguir objectius. Són competències relacionades amb la creativitat, la innovació i l'assumpció de riscos. En concret, els títols de formació professionals inclouen un mòdul per al disseny i la creació d'una petita empresa que representa un 3,75% del total del programa formatiu. Seria important que això es fes extensiu a l'ample de tota la formació, tractat com a contingut transversal, per tal de formar professionals que puguin obrar en situacions d'innovació amb creativitat i siguin competents en autonomia personal, iniciativa, detecció d'oportunitats i captació de recursos en tots els àmbits de la competència professional. L'esperit emprenedor hauria de ser un tret distintiu de la formació professional a les Illes Balears, ha de ser present en les actuacions del professorat, en el disseny de cada cicle formatiu, en les competències adquirides pels alumnes, en el potencial de canvi i de renovació del teixit productiu. Tot plegat és fonamental per a abordar les situacions d'inestabilitat laboral i els nous models de canvi en l'economia.

Les empreses, i el seu paper en la formació professional, és una qüestió que volem abordar. Sovint s'obvia el valor de la seva participació en el desplegament del sistema, quin és el seu paper, més enllà

de facilitar llocs de treball. A la nostra comunitat, la grandària de les empreses en situa la majoria en el tram anomenat petita i microempresa, encara que en alguns sectors també és significativa la quantitat de mitjanes i grans empreses. Segurament, el model més fàcilment desplegable és el de participació amb els centres formatius: fer permeables els centres a les necessitats de les empreses i permeables les empreses a les necessitats dels centres pot crear un punt de trobada on intervinguin interessos i necessitats comuns de diverses configuracions. En un moment donat, aquesta relació pot ser per a l'empresa una opció estratègica de millora de la productivitat per a la permanència i el posicionament en el mercat. Aquesta via, ben desenvolupada, pot crear models de participació molt rics per a les empreses i els centres.